

Interconnectivity in the Mediterranean and Pontic World during the Hellenistic and Roman Periods, în colecția *Pontica et Mediterranea*, vol. III, eds. Victor Cojocaru, Altay Coşkun, Mădălina Dana, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2014, 708 p.⁶⁸

Volumul ce face subiectul prezentării de față reunește lucrările Simpozionului Internațional desfășurat în perioada 8-12 iulie 2013 la Muzeul Național de Istorie și Arheologie din Constanța. Manifestarea a fost organizată de către Academia Română – Filiala Iași, împreună cu Muzeul din Constanța, Waterloo Institute for Hellenistic Studies (Canada) și Complexul cultural „Callatis” din Mangalia. La lucrările simpozionului au luat parte peste 50 de renumiți specialiști, din diverse domenii ale istoriei antice, de la importante instituții academice și universitare din Austria, Belgia, Bulgaria, Canada, Elveția, Franța, Germania, Grecia, Italia, România, Rusia, Spania, Statele Unite, Turcia, și Ucraina. Lucrarea este cel de-al treilea volum din colecția *Pontica et Mediterranea* coordonată de către V. Cojocaru, Glenn Bugh, Altay Coşkun, Mădălina Dana, Cristian Găzdac, Alexander Falileyev și Joachim Hupe.

Tema anunțată în titlu cuprinde patru secțiuni, care însumează 25 de articole, acoperind principalele

⁶⁸ Această prezentare a fost finanțată din contractul Cercetători competitivi pe plan european în domeniul științelor umaniste și socio-economice. Rețea de cercetare multiregională (CCPE)–POSDRU/159/1.5/S/140863 proiect strategic „Programe doctorale și postdoctorale – suport pentru creșterea competitivității cercetării în domeniul Științelor umaniste și socio-economice”, cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013.

aspectele ale legăturilor dintre lumea pontică și cea mediteraneană, din perioada elenistică și romană precum și unele considerații asupra rolului celor două medii sociale în evoluția istoriei antice.

Volumul se deschide cu o Prefață (p. 9-15), împărțită în patru secțiuni după cum urmează: *Building Bridges, The Proccending, Acknowledgements și Epilogue* semnată de cei trei editori, urmată de *Note of Abbreviations* (p. 17) și *List of Contributors* (p. 19-24), în care ne sunt prezentați autorii articolelor și domeniile lor de cercetare.

Lucrarea conține, pe lângă cele 25 de articole, și două materiale în care este omagiată personalitatea și activitatea științifică a celui care a fost Heinz Heinen. În materialul intitulat *Interconnectivity – In honorem & in memoriam Heinz Heinen (1941-2013). With a Complete Bibliography of His Scholarly Publications* (p. 25-71), Altay Coşkun purcede la o trecere în revistă a memoriei acestuia și realizează o listă bibliografică a tuturor lucrărilor redactate de magistrul său. Cel de-al doilea material, semnat de Victor Cojocaru, se numește *Die Beziehungen der nordpontischen Griechen zu den außerpontischen Regionen und Dynastien, einschließlich der römischen Hegemonialmacht: Historiographische Übersicht* (p. 73-96), în care se face un istoric al cercetărilor relațiile externe ale orașelor grecești nord pontice pe baza surselor epigrafice.

Secțiunea *Pontica & Micro-Asiatica* deschide volumul, debutând cu studiul lui Alexandru Avram, denumit *La mer Noire et la Méditerranée: quelques aspects concernant la mobilité des personnes* (p. 99-132), care își îndreaptă atenția asupra mobilității persoanelor din cetățile pontice și cele din centrele mediteraneene, în epoca elenistică și romană timpurie, pe baza surselor epigrafice.

Următorul articol, semnat de Mădălina Dana, *D'Héracée a Trapézonte: cités pontiques ou micrasiatiques?* (p. 133-153), prezintă situația coloniilor grecești situate pe țărmul sudic al Mării Negre și rolul lor în politica internațională în perioada antichității.

În studiul denumit *Some Observations on Tianoï. Abroad and the External Relations of Tieion/Tios (Eastern Bithynia)* (p. 155-185), Bülent Öztürk discută, pe baza surselor epigrafice descoperite în afara Tios-ului, despre mobilitatea persoanelor, precum și despre relațiile externe ale coloniei milesiene de la Tieion/Tios.

O altă contribuție este cea a lui Adrian Robu, intitulată *Byzance et Chalcédoine à l'époque hellénistique entre alliances et rivalités* (p. 187-206). Acest studiu își propune să discute rolul cetăților din Bosforul Tracic – Byzantion și Calchedon în sistemele de alianțe politico-militare și evoluția lor în epoca elenistică.

Următorul studiu, *L'interconnexion des réseaux économiques: les échanges entre le Pont nordouest et*

Rhodes a l'époque hellénistique (p. 207-227), a lui Thibaut Castelli, aduce în discuție comerțul dintre insula Rodos și litoralul nord-vest pontic în epoca elenistică, pe baza descoperirilor amforice și numismatice, pe de o parte, iar pe de altă parte, pe baza descoperirilor epigrafice.

În articolul denumit *Chersonesos Taurike und die Ägäis im 5.-3. Jahrhundert. v. Chr.: Neue archäologische Fundkomplexe* (p. 229-238) Sergey Ushakov și Sergej Bocharov își îndreaptă atenția asupra problematicei recentelor descoperiri arheologice din sectorul de nord-est al cetății Chersones ce datează din epocile clasică și elenistică. Autorii consideră că descoperirile din cele două complexe arheologice le permite o mai bună înțelegere a formării și dezvoltării orașului antic de pe coasta de nord a Mării Negre, precum și legăturile acestui centru cu lumea egeeană în secolul al V-lea a.Chr.

Florina Panait Birzescu, în *Wandering Cult Images between the Aegean and the Black Sea Cities in Hellenistic and Roman Times: from Dionysos Kathegemon to Dionysos Karpophoros* (p. 251-265) urmărește originea și răspândirea unor modele iconografice reprezentându-l pe Dionisos, importate în cetățile din vestul Pontului Euxin.

Studiul lui Iulian Birzescu, *Some Remarks on Hellenistic Terracotta Offerings in the Western Pontic Sanctuaries* (p. 269-278), tratează problematica iconografiei, originii și funcționalității statuetele de teracotă din epoca elenistică și romană descoperite în sanctuarele din orașele grecești vest-pontice. Autorul caută să răspundă problemelor ridicate de adaptarea tipurilor de teracota la iconografia locală, vest pontică, ce se inspiră din cunoscutele tipare de teracota din lumea egeeană.

Johannes Nollé, în *Appearance and Non-Appearance of Indigenous Cultural Elements on the Coins of Asia Minor and Thrace* (p. 381-398) interpretează elementele indigene din iconografia emisiunilor monetare ale provinciilor Asia Mică și Tracia, precum și diferențele dintre emisiunile monetare dintre cele două provincii.

În articolul denumit *Trade Connections between Asia Minor and the West-Pontic Area in 4th Century CE: Some Sphragistic Considerations* (p. 299-330) Costel Chiriac și Lucian Munteanu discută descoperirile sigilare de plumb ale orașelor din Asia Mică aflate în arealul vest-pontic. Majoritatea descoperirilor au fost făcute pe limes-ul danubian și doar câteva pe țărmul Mării Negre. Autorii conchid că sigiliile comerciale descoperite în zona Dunării de Jos atestă comerțul și importurile din Asia Mică menite să aprovizioneze armata romană staționată în zona Dunării cu ocazia conflictelor cu goții, din timpul domniei împăratului Valens.

Cea de-a doua secțiune se numește Seleucidica & Mithraica. Primul articol dedicat acestei teme este „Je veux être calife à la place du calife?” Überlegungen zur

Funktion der Titel „Großkönigs“ und „König der Könige“ vom 3. Zum 1.Jh.v.Chr. (p. 333-362), fiind semnat de David Engels, în care se discută originea și evoluția ideologiei imperiale, „Großkönigs“ și „König der Könige“ în Orientul Apropiat, în cursul veacurilor II-I a.Chr. Acesta concluzionează că titulatura de Großkönigs și König der Könige nu reprezintă o reacție împotriva caracterului elenistic al Imperiului Seleucid, căpătând în urma tratatului de la Apamea și în urma decesului lui Antiochos IV, ci este mai degrabă o dorință de revenire a stabilității interne pierdute.

Studiul lui Mustafa H. Sayar, *Lysimacheia. Eine hellenistischen Hauptstadt zwischen zwei Kontinenten und zwei Meeren. Ein Ort der Interkonnektivität* (p. 363-382), dezbate rolul strategic al capitalei Lysimachia în epoca elenistică, o capitală elenistică între două continente și două mări, după cum afirmă însuși autorul în titlul articolului.

Următorul articol este semnat de Glenn R. Bugh și se intitulează *Mithridates the Great and the Freedom of the Greeks* (p. 383-395). Autorul identifică originile politicii externe a lui Mithridates VI în Marea Neagră în vremea Seleucizilor.

Această secțiune se încheie cu articolul *A Matter of Names: King Mithridates VI and the Oracle of Hystaspes* (p. 397-411) semnat de Marie-Astrid Buelens, care evidențiază rolul tradițiilor cultice și oraculare orientale, cu privire specială la Oracolului lui Hystaspes în politicile religioase ale lui Mithridates Eupator.

Cea de-a treia secțiune, *Pontica Romana*, este deschisă de studiul realizat de Maria Bărbulescu și Livia Buzoianu, intitulat *L'espace ouest-pontique sous l'empereur Tibère à la lumière d'un décret inédit découvert en Dobroudja* (p. 415-434). Autoarele discută un decret inedit descoperit la Săcele, jud. Constanța, din timpul domniei împăratului Tiberius. În prima parte a epigrafei este menționat un ambasador care este trimis la Roma de către autoritățile romane din orașele grecești pentru a cere sprijin împăratului. În cea de a doua parte, cetățenii sunt îndemnați de către Q. Iulius Vestalis să adere la noul statut al *polis*-ului restaurat de divinul Augustus. Importanța acestei inscripții este deosebită întrucât aduce informații despre problemele existente în orașele tocmai supuse, pe de-o parte, iar pe de altă parte sunt confirmate informațiile oferite de Ovidiu în operele sale.

Studiul lui David Braund, denumit *Nero's Amber-Expedition in Context: Connectivity between the Baltic, Black Sea, Adriatic and India from Herodotus to the Roman Empire* (p. 435-456), discută despre așa numitul „drum al ambrei” în perioada clasică până în perioada domniei împăratului Nero.

Materialul semnat de Florian Matei-Popescu *The Horothesia of Dionysopolis and the Integration of the Western Pontic Greek Cities in the Roman Empire* (p. 457-471) discută câteva probleme nerezolvate, încă, în

opinia autorului, a horotesiei orașului Dionysopolis. Concluzia la care ajunge autorul este că orașele grecești din Pontul stâng au fuzionat într-o *praefectura* numită *Pontus* sau *Laevus Pontus*, care era o unitate administrativă condusă de un *primipilaris*, supervizat de guvernatorul provinciei Moesia Inferior.

În articolul *Becoming Roman? Shifting Identities in the Western Pontic Greek Cities* (p. 473-488), Ligia Ruscu discută impactul venirii Romei în vestul Pontului Euxin, cu privire specială la orașele de pe țărmul Mării Negre, îndreptându-și atenția asupra a două subiecte: oferirea cetățeniei romane precum și apariția și rolul social al *gerusia*.

O altă contribuție o reprezintă studiul realizat de Ioan Piso, intitulat *Le siège du gouverneur de Mésie inférieure* (p. 489-504). Autorul consideră eronată informația, existentă în literatura de specialitate, potrivit căreia sediul guvernatorului provinciei este localizat la Tomis, plasându-l, mai nou, la Durostorum, acolo unde este sediul legiunii a XI-a Claudia, în apropierea *canabae*-lor de legiune. Acesta își întemeiază argumentația pe baza descoperirilor similare din alte provincii dunărene (Panonia Inferior, Superior, Moesia Superior și al celor trei Dacii) și a descoperirilor epigrafice. Însă, nu se ia în considerare faptul că provincia Moesia Inferior este un caz aparte, în care se îmbina tradiția grecească cu cea romană. Considerăm că ar fi fost indicat ca autorul studiului să ia în calcul acest lucru și să compare, după caz, situația provinciei Moesia Inferior, cu cea din alte provincii unde sunt întâlnite astfel de situații. De asemenea privim cu rezervă argumentele de ordin arheologic folosite pentru localizarea palatului guvernatorului într-o clădire săpată de P. Donevski, la nord de castrul legiunii. Considerăm că această problemă rămâne deschisă oricărei interpretări, atât timp cât nu avem o incipție sau un alt gen de descoperiri care să ateste fără echivoc acest lucru.

Marta Oller Guzmán, în articolul denumit *Recherches sur la prosopographie des magistrats d'Olbia du Pont a d'après les inscriptions pour Achille Pontarchès* (p. 505-524), întreprinde un studiu prosopografic al magistraților din Olbia Pontică, în epoca imperială, pentru a urmări, pe de-o parte, legăturile familiale, iar pe de altă parte, cariera acestor personaje. Un alt aspect urmărit de cercetătoare este atestarea individuală în inscripții a lui Achille Pontarchès.

Studiul intitulat *Roman Glass Vessels in the Western Pontic Area (1st-3rd Centuries CE). General Remarks* (p. 525-553) este semnat de Costel Chiriac și Sever-Petru Boțan. Autorii articolului discută principale tipuri de vaselă de sticlă romană descoperită în vestul Mării Negre. Aspecte importante discutate de autori sunt arealul de proveniență a materialului vitric și sugerarea unei posibile producții locale.

Giorgio Rizzo, în *Pontus and Rome: Trade in the Imperial Period* (p. 555-577), discută legăturile

comerciale dintre zona Pontului Euxin și Roma, via Ostia, din epoca romană timpurie. G. Rizzo își propune să identifice ce alte categorii de materiale arheologice, în afară de ceramică și marmură, au fost exportate din zona Mării Negre, în perioada secolelor I-III p.Chr.

Secțiunea *Mirco-Asiatica romana* se deschide cu articolul semnat de Federico Russo intitulat *The Function of the Trojan Myth in the Early roman Expansionism in Greece and Asia Minor* (p. 581-604). Autorul urmărește o mai bună înțelegere a importanței politice și ideologice a mitului troianului, în perioada de expansiune a Romei, în Asia Mică și Grecia.

Următorul articol este semnat de Hale Güney, *The Economic Activities of Roman Nicomedia and Connectivity between the Propontic and the Pontic World* (p. 605-624). Autoarea discută relațiile comerciale dintre orașul Nicomedia și lumea propontică și pontică în perioada romană din perspectiva descoperirilor epigrafice, numismatice și arheologice.

Michael Speidel (*Connecting Cappadocia. The Contribution of the Roman Imperial Army* p. 625-640) discută rolul și importanța armatei romane în integrarea provinciei Cappadocia în Imperiul roman.

Filiz Dönmez Öztürk, în *Erste Ergebnisse der epigraphischen Feldforschungen in Bithynien (Göynük und Mudurnu)* (p. 641-661) comentează epigrafele descoperite în urma cercetărilor de teren din districtele Göynük și Mudurnu localizate în provincia antică Bithynia.

Volumul se termină cu lista detaliată a indicilor (p. 663-708) care facilitează rapid accesul la informațiile din lucrare. Remarcăm calitatea foarte bună a ilustrației (desene și fotografii) acestui volum.

În încheiere, ne exprimăm convingerea că această lucrare va deveni, în scurtă vreme, un important instrument de lucru pentru cercetătorii care se ocupă de studierea bazinul Pontic și a zonelor învecinate.

Ștefan Honcu